

ใบงาน

เรื่อง ประเภทของนาฏยศัพท์

แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. นามศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่เรียกชื่อท่ารำ หรือชื่อท่าที่บอกอาการกระทำของผู้นั้น เช่น วง จีบ สลักมือ คลายมือ กรายมือ ฉายมือ ปาดมือ กระทบ กระดก ยกเท้า ก้าวเท้า ประเท้า ตบเท้า กระทุ้ง กะเทาะ จรดเท้า ตะเท้า ซอยเท้า ขยั้นเท้า ฉายเท้า สะคูดเท้า รวมเท้า โย้ตัว ยักตัว ดีโหล่ กล่อมโหล่

2. กิริยาศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกในการปฏิบัติบอกอาการกิริยา ซึ่งแบ่งออกเป็น

ศัพท์เสริม หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกเพื่อปรับปรุงท่าทำให้ถูกต้องสวยงาม เช่น ก้นวง ลดวง ส่งมือ ดึงมือ หักข้อ หลบศอก เปิดคาง กดคาง ทรงตัว เ่นตัว ดึงโหล่ กดโหล่ ดึงเอว กดเกลียวข้าง ทับตัว หลบเข้า ถีบเข้า แฉ่งเข้า ก้นเข้า เปิดสัน ซักสัน

ศัพท์เลื่อม หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกชื่อท่ารำหรือท่วงทีของผู้รำที่ไม่ถูกต้องตามมาตรฐาน เพื่อให้ผู้รำรู้ตัว และแก้ไขท่าของตนเองให้ดีขึ้น เช่น วงล้ำ วงคว่ำ วงเหยียด วงหัก วงถัน คอค้อม คางโก่ง ฟาดคอ เกร็งคอ หอบโหล่ ทรวดตัว ข่มตัว เหลี่ยมล้ำ รำแอ้ รำลน รำเลื้อย รำล้ำจังหวะ รำหน่วงจังหวะ

3. นาฏยศัพท์เบ็ดเตล็ด หมายถึง ศัพท์ต่างๆที่ใช้เรียกในภาษานาฏศิลป์ นอกเหนือไปจากนามศัพท์ และกิริยาศัพท์ เช่น จีบยาว จีบสั้น ลักคอ เดินมือ เอียงทางวง คินตัว อ่อนเหลี่ยม เหลี่ยมล่าง แม่ทา ท่า-ที ขึ้นท่า ยืนเข้า ทลายท่า นายโรง พระใหญ่ - พระน้อย นางกษัตริย์ นางตลาด ผู้เมีย ยืนเครื่อง ศัพท์

ลักษณะต่างๆ ของนาฏยศัพท์ แบ่งตามการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้แก่

๑. ส่วนศีรษะ

เอียง คือ การเอียงศีรษะ ต้องกลมกลืนกับโหล่และลำตัวให้เป็นเส้นโค้ง ถ้าเอียงซ้ายให้หน้าเขียงขวาเล็กน้อย ถ้าเอียงขวาให้หน้าเขียงซ้ายเล็กน้อย

ลักคอ คือ การเอียงคนละข้างกับโหล่ที่กดลง ถ้าเอียงซ้ายให้กดโหล่ขวา ถ้าเอียงขวาให้กดโหล่ซ้าย

เปิดคาง คือ ไม่ก้มหน้า เปิดปลายคางและทอดสายตาดตรงสูงเท่าระดับตาตนเอง

กดคาง คือ ไม่เซ็ดหน้าหรือเงยหน้ามากเกินไป

๒. ส่วนแขน

วง คือ การเหยียดมือให้ตั้งทั้งห้านิ้ว แต่นิ้วหัวแม่มือหักเข้าหาฝ่ามือเล็กน้อย การตั้งวงที่สวยงาม ต้องหักข้อมือเข้าหาลำแขนบนให้มาก ทอดลำแขนให้ส่วนโค้งพองาม และงอศอกเล็กน้อย

วงบน คือ ยกแขนไปข้างลำตัว ทอดศอกโค้ง มือแบ ตั้งปลายนิ้วขึ้น
วงพระปลายนิ้วอยู่ระดับศีรษะ ส่วนวงนางปลายนิ้วจะอยู่ระดับหางคิ้วและวงแคบกว่า

วงกลาง คือ การยกส่วน โศ่งของลำแขนให้ปลายนิ้วสูงระดับไหล่

วงหน้า คือ ส่วนโค้งของลำแขนที่ทอดโค้งอยู่ข้างหน้า วงพระผายกว้างกว่านางปลายนิ้วอยู่ระดับแก้ม วงนาง
ปลายนิ้วอยู่ระดับปาก

วงพิเศษ คือ อยู่ระหว่างวงบนและวงกลาง

วงบัวบาน คือ ยกแขนขึ้นข้างลำตัว ให้ศอกสูงระดับไหล่ หักศอกให้แขนท่อนล่างพับเข้าหาตัว ตั้งฉากกับ
แขนท่อนบน มือแบหงายปลายนิ้วชี้ไปข้างๆ ตัว
วงนางจะแคบกว่าวงพระ

วงล่าง คือ การตั้งวงระดับต่ำที่สุด โดยทอดส่วนโค้งของลำแขนลงข้างล่างอยู่ระดับเอว โดยตั้งมือตรงหัวเข็ม
ขัด ตัวพระกันศอกให้ห่างตัว

๓. ส่วนมือ

มือแบ คือ นิ้วชี้ กลาง นาง ก้อย ติดกัน ดึงนิ้ว หัวแม่มือ กาง หลบไปทางฝ่ามือ หักข้อมือไปทาง
หลังมือ แต่มีบางท่าที่ หักข้อมือไปทางฝ่ามือ เช่น ท่าป้อนหน้า

มือจิบ คือ การกรีดนิ้ว โดยเอานิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือจรดกัน ให้ปลายนิ้วหัวแม่มือจรดข้อแรกของ
ปลายนิ้วชี้ ให้ดึงนิ้ว นิ้วกลาง นาง ก้อย กรีดห่างกัน หักข้อมือไปทางฝ่ามือ จิบแบ่งเป็น ๕ ลักษณะ

จิบหงาย คือ การหงายฝ่ามือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น ถ้าอยู่ระดับหน้าท้องเรียกว่า จิบหงายชายพก

จิบคว่ำ คือ การคว่ำฝ่ามือให้ปลายนิ้วชี้ลง หักข้อมือเข้าหาลำแขน

จิบส่งหลัง คือ การส่งแขนไปข้างหลัง ดึงแขน พลิกข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น แขนดึงและส่งแขนให้สูงไปด้านหลัง

จิบปรกหน้า คือ การจิบที่คล้ายกับจิบหงาย แต่หันจิบเข้าหาลำตัวด้านหน้าทั้งแขนและมือชูอยู่ด้านหน้า ตั้งลำแขนขึ้น ทำมุมที่ข้อพับตรงศอก หันจิบเข้าหาหน้าผาก

จิบปรกข้าง คือ การจิบที่คล้ายกับจิบปรกหน้า แต่หันจิบเข้าหาแก้มศีรษะ ลำแขนอยู่ข้าง ทุกระดับเดียวกับวงบน

จิบล้อแก้ว คือ ลักษณะกิริยาท่าทางคล้ายจิบ ใช้นิ้วกลางกดข้อที่ ๑ ของนิ้วหัวแม่มือ

หักปลายนิ้วหัวแม่มือคล้ายวงแหวน นิ้วที่เหลือเหยียดคด หักข้อมือเข้าหาลำแขน

๔. ส่วนลำตัว

ทรงตัว คือ การยื่นให้หนึ่ง เป็นการใช้ลำตัวตั้งแต่ศีรษะ ตลอดถึงปลายเท้าในท่าที่สวยงาม ไม่เอนไปทางใดทางหนึ่งขณะที่ยืน

แผ่นตัว คือ กิริยาอาการทรงตัวชนิดหนึ่ง มาจากท่าก้าวเท้า แล้วส่งตัวขึ้น โดยการยกเข่าดึงเท้าหนึ่ง ยืนรับน้ำหนักอีกเท้าหนึ่งอยู่ข้างๆ

คิงไหล คือ การรำหลังคิง หรือคันทิ้งขึ้น ไม่ปล่อยให้ไหลค่อม

กคไหล คือ กิริยากคไหลโน้มตัวไปข้างใดข้างหนึ่ง ทำพร้อมกับการเอียงศีรษะ กคลงเฉพาะไหล ไม่ให้สะโพกเอียงไปด้วย

ตีไหล คือ การกคไหล แล้วบิดไหลข้างที่กคไปข้างหลัง

กล่อมไหล คือ กคไหล แล้วบิดไหลข้างที่กคมาข้างหน้า

ยักตัว คือ กิริยาของลำตัวส่วนเกยหัวหน้า ยักขึ้นลง ไหลจะขึ้นลงตามไปด้วย แต่สะโพกอยู่คงที่ และลักคอด้วย

คิงเอว คือ กิริยาของเอวด้านหลังตั้งขึ้นตรง ไม่หย่อนตัว

๕. ส่วนเข้าและขา

เหลี่ยม คือ ลักษณะของเข้าที่เบะห่างกัน เมื่อก้าวเท้า พระต้องกันเข้าให้เหลี่ยมกว้าง ส่วนนางก้าวข้างต้องหลบเข้า ไม่ให้มีเหลี่ยม

จรดเท้า คือ อาการของเท้าข้างใดข้างหนึ่งที่วางอยู่ข้างหน้า น้ำหนักตัวจะอยู่ที่เท้าหลัง เท้าหน้าจะใช้เพียงปลายจุมกเท้า แตะเบาๆ ไว้กับพื้น (จุมกเท้า คือ บริเวณเนื้อโคนนิ้วเท้า)

แตะเท้า คือ การใช้ส่วนของจุมกเท้าแตะพื้น แล้ววิ่งหรือก้าวขณะที่ก้าวส่วนอื่นๆของเท้าถึงพื้นด้วย

ชอยเท้า คือ กิริยาที่ใช้จุมกเท้าวางกับพื้น ยกสันเท้าน้อยๆ ทั้ง ๒ ข้าง แล้วย่ำซ้ายขวาถี่ๆ จะอยู่กับที่หรือเคลื่อนที่ก็ได้

ขยับเท้า คือ เหมือนชอยเท้า ต่างกันที่ขยับเท้าต้องไขว้เท้า แล้วทำกิริยาเหมือนชอยเท้า ถ้าขยับเคลื่อนที่ไปทางขวาก็ให้เท้าซ้ายอยู่หน้า ถ้าขยับเคลื่อนที่ไปทางซ้ายก็ให้เท้าขวาอยู่หน้า

ฉายเท้า คือ กิริยาที่ก้าวหน้า แล้วต้องการลากเท้าที่ก้าวมาพักไว้ข้างๆ ให้ใช้จุมกเท้าจรดพื้นไว้ เพื่อย่นนิดหน่อย แล้วลากมาพักไว้ในลักษณะเหลื่อมเท้า โดยหันปลายเท้าที่ฉายมาให้อยู่ด้านข้าง

ประเท้า คือ อาการที่สืบเนื่องจากการจรดเท้า โดยยกจุมกเท้าขึ้น ใช้สันเท้าวางกับพื้น

ย่อเข่าลงพร้อมทั้งเตะจุมกเท้าลงกับพื้น แล้วยกเท้าขึ้น

ตบเท้า คือ กิริยาของการใช้เท้าคล้ายกับประเท้า แต่ไม่ต้องยกเท้าขึ้น ห่มเข่าตามจังหวะที่ตบเท้าอยู่ตลอดเวลา

ยกเท้า คือ การยกเท้าขึ้นไว้ข้างหน้า เียดปลายเท้าให้ตึง หักข้อเท้าเข้าหาลำขา ตัวพระกันเข่าออกไปข้างๆ ส่วนสูงระดับเข่าข้างที่ยืน ตัวนางไม่ต้องกันเข่า ส่วนสูงอยู่ต่ำกว่าเข่าข้างที่ยืน ชักสั้นเท้าและเียดปลายนิ้วก้าวเท้า

ก้าวหน้า คือ การวางฝ่าเท้าลงบนพื้นข้างหน้า โดยวางสั้นเท้าลงก่อน ตัวพระจะก้าวเฉียงไปข้างๆ ตัวเล็กน้อยเฉียงปลายเท้าไปทางนิ้วก้อย กันเข่าเบะให้ได้เหลี่ยม ส่วนตัวนางวางเท้าลงข้างหน้า ไม่ต้องกันเข่า ปลายเท้าเฉียงไปทางนิ้วก้อยเล็กน้อย

ก้าวข้าง คือ การวางเท้าไปข้างๆ ตัว ปลายเท้าเฉียงไปทางนิ้วก้อยมาก ตัวนางต้องหลบเข่าตามไปด้วย กระทุ้งวางเท้าไว้ข้างหลังด้วยจุมกเท้า แล้วใช้จุมกเท้ากระทุ้งลงกับพื้น แล้วกระดกขึ้นหรือยกไปข้างหน้า

กระเทาะ คือ อาการของการใช้เท้าคล้ายกระทุ้ง แต่ไม่ต้องกระดกเท้า ใช้จุมกเท้ากระทุ้งเป็นจังหวะหลายๆ ครั้งกระดก

กระดกหลัง กระทุ้งเท้าแล้วถีบเข่าไปข้างหลังมากๆ ให้เข่าทั้งสองข้างแยกห่างจากกัน ให้สั้นเท้าชิดกันมากที่สุด หักปลายเท้าลง ย่อเข่าที่ยืน ตัวพระต้องกันเข่าด้วย

กระดกเลี้ยว คล้ายกระดกหลัง แต่เบี่ยงขามาข้างๆ และไม่ต้องกระทุ้งเท้า มักทำเนื่องต่อจากการก้าวข้างหรือทำนั่งกระดกเท้า

